

OMIEN TOIVEIDEN TUPA

Yksilöllinen arjensuunnittelu

Asumisyksikössä työskentelevä henkilöstö kehitysvammaisen muuttajan
tukena

Päivi Pulli ja Minna Vehviläinen

Opinnäytetyö, syksy 2009

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak itä

Pieksämäen yksikkö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

MUUTTAJAN KYMMENEN KÄSKYÄ HENKILÖKUNNALLE

1. Käsky: Minä olen itsenäinen ihminen, älä ylenkatso minua kun asioitani mietitään
2. Käsky: Älä turhaan moiti minua, vaan huomioi minun vahvuuteni
3. Käsky: Muista antaa minulle henkilökohtaisesti huomiota, pieni juttelu hetki päivässä riittää
4. Käsky: Kunnioita minua, jotta minä oppisin kunnioittamaan elämää sekä itsensäni että muissa olennoissa
5. Käsky: Älä tapa tunteitani, ajatuksiani ja yrityksiäni vähättelemällä tai välinpitämättömyydellä, sillä minun pienet asiat ovat minulle suuria
6. Käsky: Kannusta minua uskomaan itseeni
7. Käsky: Opeta minua käyttäytymään asiallisesti toisia kohtaan
8. Käsky: Huolehdi siitä, että kaikilla asukkailla on kavereita ja rohkaise minua tutustumaan uusiin ihmisiin
9. Käsky: Opasta minua kykyni mukaan pitämään kunnostani huolta ja kannusta harrastusten pariin
10. Käsky: Kerro minulle selkeästi yhteisistä säännöistä ja ole niissä johdonmukainen

TIIVISTELMÄ

Pulli, Päivi & Vehviläinen, Minna. OMIEN TOIVEIDEN TUPA – yksilöllinen arjen-suunnittelu. Pieksämäki, syksy 2009, 54s., 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Itä Pieksämäki. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Opinnäytetyön tavoitteena oli vammaispalveluiden laadun kehittäminen Karstulan ja Äänekosken kunnissa luomalla työkaluja henkilöstölle kehitysvammaisen asukkaan turvallisen muuttotapahtuman ja sopeutumisen edesauttamiseksi. Tarkoituksena oli, että kehitettävä lomakkeisto korostaa asukkaan omia voimavaroja ja toimintakykyä. Niiden avulla suunnitellaan yhteistyössä asukkaan tarvitsema tuki ja ohjaus mahdollisimman itsenäisen elämän toteutumiseksi.

Työn tekeminen käynnistyi aiheeseen liittyvillä koulutuspäivillä sekä tiedon keruulla syksyllä 2008. Opinnäytetyö on työelämälähtöinen ja siihen on saatu esimiesten lupa sekä tuki. Lomakkeistoa kehitettiin yhteistyössä kuntien kehitysvammaisten asumisyksiköissä työskentelevän henkilöstön kanssa. Lomakkeiston aineisto muodostuu asuminen laatutekijöistä itsemääräämisoikeus, yksityisyys, turvallisuus, terveys, yksilöllisyys ja itsensä toteuttaminen, sosiaalinen liittyminen sekä osallistumismahdollisuudet. Koe-käytössä keväällä 2009 olleesta lomakkeistosta saadun palautteen perusteella muokattiin käyttöön OMIEN TOIVEIDEN TUPA -lomakkeisto syksyllä 2009.

OMIEN TOIVEIDEN TUPA -lomakkeisto auttaa henkilöstöä kartoittamaan asukkaan elämänhistoriaa ja -vaiheita suunniteltaessa yhteistyössä asukkaan yksilöllistä arkea uudessa asumisympäristössä. Lomakkeiston käyttäminen vahvistaa asukkaan kuulluksi ja nähdyksi tulemistä omien palveluidensa ja tukitoimiensa järjestämisessä. Lomakkeisto pyrkii myös herättämään henkilöstön ja ympäristön siihen totuuteen, että tarvitaan asennemuutosta hyvän ja turvallisen muuton edesauttamiseksi.

Asiasanat: kehitysvammaisuus, asuminen, muutto, itsemäärääminen

ABSTRACT

Pulli, Päivi and Vehviläinen, Minna.

HOME OF MY OWN CHOICE – the Unique Planning of Day-to-day -Life.

54p., 2 appendices. Language: Finnish. Pieksämäki, Autumn 2009.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services

The aim of the Thesis was to develop the quality of disability services in the municipalities of Karstula and Äänekoski. The main purpose was to offer staff new tools to improve the process of safe moving and orientation of a disabled resident. It was also integral to develop forms that emphasize resident's own resources and abilities. The support and guidance that the resident needs are planned in co-operation to ensure maximal independency of the resident.

The Thesis started in Autumn 2008 by educational tutorials and gathering of information. The Thesis is based on real work place environment and it has been approved and supported by superiors. Forms were developed in co-operation with staff working in municipality disability home units. The material of the forms is composed of several quality factors of living; autonomy, privacy, safety, health, individuality and self-actualization, social connections and participation possibilities. The forms were tested in Spring 2009 and based on feed back received. The forms were modified to HOME OF MY OWN CHOICE –forms in Autumn 2009.

HOME OF MY OWN CHOICE –forms were proven to help the staff to survey the inhabitants' life history and life cycles when planning the inhabitant's individual day-to-day –life in new living surroundings. Forms were affirmed to enhance the inhabitant's feel of being seen and heard when arranging his or her own services and support structures. Forms strive to evoke staff and surroundings to the truth that change of attitude is needed to ensure safe and pleasant moving process.

HOME OF MY OWN CHOICE – the unique planning of everyday life -forms can be found as an appendix of this Thesis.

Keywords: intellectual disability, housing, moving, autonomy

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	
2 VAMMAISPOLITIikka	8
2.1 YK:n vammaispoliittinen yleissopimus	8
2.2 Euroopan neuvoston vammaispoliittinen ohjelma	9
2.3 Suomen vammaispolitiikka	10
2.4 Kunnallinen sosiaalipolitiikka	11
3 ASUMISPALVELUA OHJAAVA LAINSÄÄDÄNTÖ	12
3.1 Sosiaalihuoltolaki	12
3.2 Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista	13
3.3 Laki kehitysvammaisten erityishuollosta	13
4 KEHITYSVAMMAISET JA TOIMINTAKYKY	15
4.1 Kehitysvammaisuus	15
4.2 Toimintakyky	16
5 ASUMISEN LAATUTEKIJÖITÄ YKSILÖN JA YHTEISÖN NÄKÖKULMASTA	17
6 YKSILÖLLINEN ASUMINEN JA SEN SUUNNITTELU	20
7 HENKILÖKUNNAN VAIKUTUS ASUKKAAN ELÄMÄNLAATUUN	23
8 KEHITTÄMISHANKKEEN TAUSTA JA TARKOITUS	26
8.1 Kehittämishankkeen tausta ja lähtökohdat	26
8.2 Kehittämishankkeen tavoitteet ja tarve	27
8.3 Kehittämishankkeen toimintaympäristö	28
8.3.1 Maijalan ryhmäkoti	29
8.3.2 Peltokadun asuntola	30
9 KEHITTÄMISHANKKEEN ETENEMISPROSESSI	31
10 OMIEN TOIVEDEN TUPA -LOMAKKEISTO	36
11 POHDINTAA JA KEHITTÄMISHAASTEITA	38
LÄHTEET	42
LIITE 1	44
LIITE 2	47

1 JOHDANTO

Suomi on sitoutunut YK:n ja Euroopan Unionin jäsenvaltiona edistämään yhteiskuntaa, joka on kaikille avoin. Vammaisten henkilöiden syrjimättömyys on kirjattu myös Suomen perustuslakiin. Vammaispolitiikan päämääränä on vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin edistäminen. Hyvinvointi on määritelty toteutuvaksi kolmen yleisen tavoitteen avulla: yhdenvertaisuus, itsenäinen elämä ja voimaantuminen. Tarkoituksena on luoda edellytykset vammaisten ihmisten täysivaltaistumiselle yhteiskunnassa, jolloin mitkään muut tahot eivät mielivaltaisesti sanele heidän elämäänsä. (Sosiaali- ja terveysministeriö.)

Jokaiselle vammaiselle ihmiselle tulisi taata mahdollisuus hyvään ja täysivaltaiseen elämään hänen yksilöllisistä lähtökohdistaan ja tavoitteistaan käsin. Edellytyksenä tämän tavoitteen toteuttamiselle on se, että vammaisten ihmisoikeudet tunnustetaan ja tunnustetaan. Kannustamalla vammaisten osallistumista kaikkeen yhteiskunnalliseen toimintaan saadaan heidän tarpeensa ja intressinsä parhaiten esiin, sillä he itse ovat oman elämänsä parhaita asiantuntijoita.

Vammaispolitiikan painopiste on siirtynyt hoivasta itsenäiseen suoriutumiseen ja osallistumiseen. Se tarkoittaa asuin- ja elinympäristöihin, liikenteeseen, kommunikointiin, tiedonvälitykseen ja erilaisiin palveluihin liittyvien esteiden poistamista ja saavutettavuuden vahvistamista.

Kehitysvammaisilla henkilöillä on tänä päivänä yhä enemmän mahdollisuuksia elää itsenäisemmin ja osana yhteiskuntaa. Varhaiskuntoutus ja oppivelvollisuus ovat luoneet hyvät edellytykset kehitysvammaisten mahdollisuuksille kohti normaaliyhteisön jäsenyyttä. Kehitysvammaisten uudet ”polut” ovat synnyttäneet myös tarpeen uudelle toiminnalle eli muuttovalmennukselle.

Kehitysvammaisen perheenjäsenen muuttaessa omaan kotiin tai vaihtaessa asumismuotoa tarvitaan muuttovalmennusta. Se tarkoittaa sekä muuttajan että hänen läheistensä tukemista muuttoprosessissa. Hyvä muuttovalmennus auttaa tunnistamaan ja ymmärtä-

mään muuttoon liittyviä tunneprosesseja niin muuttajien kuin heidän omaistensa keskuudessa. Valmennukseen on varattava riittävästi aikaa, yleensä vähintään pari vuotta. (Niemelä & Brandt 2008, 119.)

Meidän kehittämishankkeemme sai alkunsa siitä huolesta, kuinka asuntolan työntekijöinä pystymme muodostamaan muuttotilanteen turvalliseksi ja asukaslähtöiseksi siinäkin tapauksessa, että pitkäkestoiseen muuttovalmennukseen ei ole aikaa. Tiedämme käytännön kokemuksesta, että tilanteet rakentuvat eteemme yleensä kriisin kautta, esimerkiksi iäkkäiden vanhempien joutuessa sairaalaan tai kuollessa. Kehittämishankkeemme kautta syntynyt OMIEN TOIVEIDEN TUPA -lomakkeisto pyrkii antamaan työvälineitä juuri niihin tilanteisiin, joissa ei ole aikaa muuttovalmennukseen. Tämän työn avulla toivomme pystyvämme kehittämään kuntiemme vammaispalveluiden laatua ja luomaan turvallisuutta kehitysvammaisten sekä heidän omaistensa arjen sujumiseen ja tulevaisuuteen. Laadun kehittäminen palvelee niin asiakkaita, työntekijöitä kuin palveluntuottajaa.

2 VAMMAISPOLITIikka

2.1 YK:n vammaispoliittinen yleissopimus

Tunnetuin ihmisarvon, ihmisoikeuksien sekä tasa-arvon puolestapuhuja on Yhdistyneet Kansakunnat (YK). YK:n ihmisoikeuksien julistuksen ensimmäisen artiklan mukaisesti kaikki ihmisolennot syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Heille on annettu järki ja omatunto ja heidän on toimittava toisiaan kohtaan veljeyden hengessä. (Suomen YK-liitto). Yleisimmät kansainväliset ja Suomeakin sitovat ihmisoikeussopimukset on neuvoteltu YK:n ja Euroopan neuvoston (EN) kesken.

Vammaisten oikeuksia on tunnistettu erityisesti YK:n kehitysvammaisten oikeuksien julistuksessa (1971) sekä vammaisten oikeuksien julistuksessa (1975). Edellä mainitut julistukset tähdentävät ihmisoikeuksien ulottamista kaikkiin ihmisiin, myös vammaisiin ihmisiin. Vammaisten vuosikymmenen päätteeksi 1993 laadittiin yleisohjeet vammaisen henkilön mahdollisuuksien yhdenvertaistamiseksi. Yleisohjeissa kiinnitettiin huomiota alueisiin, jotka ovat tärkeitä vammaisten henkilöiden elämänlaadun ja heidän täyden osallistumisen sekä tasa-arvon saavuttamisen kannalta. (Niemelä & Brand 2008, 16.) Yleisohjeessa ei vielä tuolloin erotettu omaksi osa-alueekseen asumista, mutta se kuitenkin nosti esille kehitysvammaisten asumiskysymykset (Niemelä & Brand 2008, 17).

Vuonna 2006 YK hyväksyi vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen, joka astui voimaan toukokuussa 2008. Keskeisin tavoite yleissopimuksessa on syrjinnän kieltäminen ja tasapuolisen kohtelun takaaminen kaikilla elämänalueilla. Uudessa sopimuksessa vammaisten henkilöiden asumisasiaan on otettu selkeä kanta. Sopimuksen artikla 19 tunnustaa vammaisten yhtäläisen oikeuden elää yhteisössä ja tehdä samanlaisia valintoja kuin muutkin ihmiset. Sopimus velvoittaa valtioita varmistamaan, että vammaiset henkilöt voivat valita asuinpaikkansa ja -muotonsa sekä sen, kenen kanssa he asuvat. Vammaisia henkilöitä ei saa pakottaa tai velvoittaa erityisiin asumisjärjestelyihin. Itsenäinen elämä yhteisön jäsenenä edellyttää, että vammaisilla henkilöillä on mahdollisuus saada tukipalveluita. (Niemelä & Brand 2008, 17.)

2.2 Euroopan neuvoston vammaispoliittinen ohjelma

Euroopan neuvosto (EN) on toinen keskeinen suomalaiseen vammaispolitiikkaan vaikuttava taho. EN:n ministerikokous hyväksyi vuonna 2005 vammaispoliittisen julistuksen ”Kohti täyttä osallistumista edelleen”. Sen pohjalta hyväksyttiin strategia, jonka päämääränä laadittiin Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma 2006–2015. Se on lähtökohdiltaan yhtenevä YK:n yleissopimuksen kanssa. Se ilmentää EN:n jäsenmaiden poliittista tahtoa vammaispolitiikassa sekä sen kehittämässä. Sen keskeisiä periaatteita ovat syrjinnänvastaisuus, ihmisoikeusnäkökulma, yhdenvertaiset mahdollisuudet ja osallistuminen. (Niemelä & Brand 2008, 18.)

Euroopan neuvosto tähtää omassa vammaispoliittisessa ohjelmassaan sekä muussa vammaisstrategiassaan edistämään vammaisten ihmisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia ja osallistumista sekä ylläpitämään syrjimättömyyden näkökulmaa kaikessa unionin toiminnassa. EN:n vammaispoliittisen toimintaohjelman toimintalinja ”Elämä yhteisön jäsenenä” käsittelee kehitysvammaisten asumiseen liittyviä kysymyksiä. Ohjelma korostaa vammaisen ihmisen oikeutta itsenäiseen elämään sekä hänen oikeuttaan valita asumispakkansa ja -muotonsa. Tavoitteena on mahdollistaa se, että vammaiset henkilöt voivat suunnitella elämäänsä ja elää mahdollisimman itsenäistä elämää omassa yhteisössään. Ohjelmassa todetaan, että saavutettu ja esteetön rakennettu ympäristö edistää vammaisten henkilöiden yhtäläisiä mahdollisuuksia itsenäiseen ja aktiiviseen elämään. ”Elämä yhteisön jäsenenä” -toimintalinjan tärkein perusajatus on, että vammaiset henkilöt tulevat kuulluksi ja nähdyksi asianosaisina, kun päätetään heidän elämäänsä vaikuttavista asioista. (Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma 2006, 51.)

2.3 Suomen vammaispolitiikka

Suomen vammaispolitiikan tavoitteena on, että yleiset palvelut ovat kaikille kansalaisille (myös vammaisille henkilöille) soveltuvia ja riittäviä (Niemelä & Brand 2008, 19). Suomalaisen vammaispolitiikan peruslähtökohdan muodostaa vammaisten henkilöiden syrjimättömyyden ja ihmisoikeuksien toteutuminen. (Aarne Rajalahti, henkilökohtainen tiedonanto. 7.5.2009).

Suomalainen vammaispolitiikka perustuu kolmeen periaatteeseen:

1. *Vammaisten henkilöiden oikeus yhdenvertaisuuteen.*
2. *Vammaisten henkilöiden oikeus osallisuuteen.*
3. *Vammaisten henkilöiden oikeus tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin.*

(Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006, 3.)

Suomi on sitoutunut YK:n ja Euroopan unionin jäsenvaltiona edistämään kaikille avointa yhteiskuntaa (Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006, 3). Suomessa laadittiin vuonna 1995 Valtakunnallisen vammaisneuvoston toimesta vammaispoliittinen ohjelma ”Kohti yhteiskuntaa kaikille”. Ohjelma pohjautuu YK:n vuonna 1993 antamiin yleisohjeisiin vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien tasavertaistamisesta ja sen tavoitteena on edistää vammaisten kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia ja tasa-arvoa. (Niemelä & Brand 2008, 22.)

Vammaispoliittinen ohjelma on edelleen ajankohtainen, koska yhdenvertaisuus ei toteudu. Sosiaali- ja terveysministeriö asetti syksyllä 2008 eri hallintokunnista ja asiantuntijoista koostuvan työryhmän valmistelemaan uutta Suomen vammaispoliittista ohjelmaa (VAMPO). Sen on tarkoitus valmistua maaliskuussa 2010. Ohjelman lähtökohtana ovat vuonna 2006 eduskunnalle annettu valtioneuvoston vammaispoliittinen selonteko sekä YK:n yleissopimus (2007) vammaisten henkilöiden oikeuksista. (Asumispalvelusäätiö ASPA.)

Valtioneuvoston vammaispoliittisessa selonteossa asumiskysymykset ovat laajasti esillä. Selonteossa todetaan muun muassa, että yhdenvertaisuusperiaatteen ja tasavertaisen elämisen edellytyksen mukaisesti vammaisella henkilöllä on oikeus muuttaa vanhempinsa luota ja toteuttaa asumisessaan yksilöllistä elämäntyyliä. Selonteossa on mainittu useita ongelmia, jotka vaikeuttavat asumisoikeuden toteutumista käytännössä. Asunnon

hankkiminen, ympäristön esteellisyys, palveluiden järjestäminen sekä taloudelliset seikat voivat olla ongelmallisia. Hallitus on sitoutunut tukemaan vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia asua omassa kodissaan. Asumisen vaihtoehtoja lisätään ja asuntopoliitikalla pyritään edistämään henkilön elämäntilanteeseen sopivaa asumista. (Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006, 14.)

2.4 Kunnallinen sosiaalipolitiikka

Valtio ja kunta toteuttavat suomalaista hyvinvointipolitiikkaa. Kuntalain mukaan kuntien tehtävänä on edistää asukkaitensa hyvinvointia ja osallistumisen edellytyksiä mm. järjestämällä ja rahoittamalla peruspalveluja kunnassa. Järjestämisvastuun perusteella kunta vastaa ja huolehtii siitä, että lakisääteiset palvelut ovat kunnassa saatavissa. (Kanaoja, Niiranen & Jokiranta 2008, 9.) Kunnan vastuu palvelujen ja tukitoimien järjestäjänä on erittäin keskeinen. Yksityiset palveluntuottajat ja kansalaisjärjestöt täydentävät julkisia palveluja. Kunnat siis voivat joko tuottaa itse kehitysvammaisille tarkoitetut asumispalvelut tai ostaa ne yksityiseltä palveluntuottajalta. Kunnan tehtävänä on, palvelujen järjestämisen ohella, ehkäistä ja poistaa vammaisten henkilöiden toiminnanmahdollisuuksia rajoittavia esteitä ja haittoja siten, että he voivat toimia yhteiskunnan tasa-vertaisina jäseninä. (Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006, 18.)

3 ASUMISPALVELUA OHJAAVA LAINSÄÄDÄNTÖ

Suomen perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen kaikille kansalaisille. Perustuslain 19 § 1 momentin mukaan jokaisella kansalaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Kyseessä on subjektiivinen eli jokaiselle kuuluva oikeus. Julkisen vallan on turvattava jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut. (Suomen perustuslaki 731/1999.)

Sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskeva lainsäädäntö sisältää yleislait sekä tietyt aloja erikseen säätelevät erityislait. Palvelut järjestetään ensisijaisesti yleislakien perusteella. Mikäli henkilö ei saa riittäviä palveluita yleislakien perusteella, on hänellä oikeus erityislaissa säädettyihin palveluihin. Sosiaalihuollon yleislakeja ovat sosiaalihuoltolaki sekä laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista.

3.1 Sosiaalihuoltolaki

Sosiaalihuoltolain perusteella kunta on velvollinen huolehtimaan yleisten sosiaalipalvelujen järjestämisestä asukkailleen. Niitä ovat mm. sosiaalityö, kotipalvelut, asumispalvelut, perhehoito, laitoshoido ja omaishoidontuki. Laki edellyttää myös kunnalta ohjauksen ja neuvonnan järjestämisestä sosiaalihuollon ja muun sosiaaliturvan etuuksista ja niiden hyväksikäyttämisestä. (Sosiaalihuoltolaki 710/1982.)

Kunnan on myös huolehdittava kehitysvammaisten erityishuollon, vammaisuuden perusteella järjestettävien palvelujen sekä tukitoimien ja muiden sosiaalipalveluiden järjestämisestä. Asumispalveluilla tarkoitetaan laissa palvelu- ja tukiasumisen järjestämistä. Lain mukaan asumispalveluja annetaan henkilölle, joka erityisestä syystä tarvitsee apua tai tukea asunnon tai asumisensa järjestämisessä. (Sosiaalihuoltolaki 710/1982.)

Sosiaalihuoltolain mukaan kehitysvammaisilla on yhtäläinen oikeus muiden kuntalaisten tapaan saada kaikkia sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja. Sosiaalihuoltolaki on kehitysvammalakiin nähden ensisijainen. (Kaski, Manninen, Mölsä & Pihko 2002, 320.)

3.2 Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista määrittelee keskeiset menettelytavat asiakastyössä ja tietosuojakysymyksissä. Asiakaslaki korostaa hyvän hallinnon vaatimuksia sosiaalihuollossa. Hyvään hallintoon kuuluu myös asiakkaan kuuleminen, kun tehdään asiakasta koskevia päätöksiä. Tukea ja palveluja, mm. asumispalvelua, järjestettäessä on selvitettävä asiakkaan tarpeet, mielipide ja kokemukset. Asiakasta on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja tasa-arvoisesti. Asiakkaalle on laadittava palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma. Asiakkaalla on oikeus hyvään palveluun. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.)

Sosiaalihuollon asiakkaita koskevat asiakirjat ovat aina salassa pidettäviä. Salassa pidettävästä asiakirjasta saa antaa tietoja vain asiakkaan suostumuksella. Sosiaalihuollon palveluksessa olevalla tai sosiaalihuollon luottamustehtäviä hoitavalla on vaitiolovelvollisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että palvelujen järjestäjät, työntekijät tai luottamushenkilöt eivät saa antaa asiasta tietoja ulkopuolisille. Mikäli tieto on välttämätöntä asiakkaan edun tai terveyden vuoksi, se voidaan antaa ilman asiakkaan suostumusta sosiaali- tai terveydenhuollon sekä poliisin edustajalle. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000.)

3.3 Laki kehitysvammaisten erityishuollosta

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta antaa henkilölle mahdollisuuden saada erityishuoltoa vammaisuutensa perusteella. Erityishuollon tarkoituksena on edistää henkilön suoriutumista päivittäisistä toiminnoista, hänen toimeentuloaan ja sopeutumistaan yhteiskuntaan sekä turvata hänen tarvitsemansa hoito ja muu huolenpito. Tässä laissa erityishuoltoon kuuluvaksi palveluksi katsotaan myös asumispalvelun järjestäminen kehitysvammaiselle henkilölle. Etuuksien ja palveluiden saaminen edellyttää yleensä lääke-

tieteellisen diagnoosin saamista. Kehitysvammaisuus tulee todeta ennen täysi-ikäisyyttä, jos halutaan varmistaa kehitysvammaisuuden perusteella myönnettävät tuet ja palvelut. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977.)

4 KEHITYSVAMMAISET JA TOIMINTAKYKY

4.1 Kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisuudella tarkoitetaan ymmärtämis- sekä käsityskyvyn osa-alueella olevaa vammaa. Uusien asioiden oppiminen ja käsitteellinen ajattelu on kehitysvammaiselle vaikeaa. Henkilön kehitysvammaisuutta voidaan määritellä usealla eri tavalla. Suomessa voimassa olevan kehitysvammalain mukaan kehitysvammaisella tarkoitetaan henkilöä, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehityksessä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada palveluja. Vamma voi olla fyysistä tai psyykkistä vajavuutta, joka rajoittaa yksilön suorituskykyä. Kehitysvammaisuus on myös hermoston sairautta, vaurioita tai muuta poikkeavuutta, jota nimitetään hermoston kehityshäiriöksi. Aivojen kehityshäiriöihin liittyy usein älyllisten toimintojen jälkeensä jääneisyyttä. (Kaski, Manninen, Mölsä & Pihko 2002, 20.)

Kehitysvammaisuuden määritelmä, joka paremmin sopii kehittämishankkeemme teoriapohjaksi, on yhdysvaltalaisen The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD, aiemmin AAMR) vuonna 2002 julkistama määritelmä. Määritelmässä painotetaan kehitysvammaisen henkilön ja hänen toimintakykynsä tukemista. Nämä asiat luovat pohjan asumisvalmennukselle sekä asukkaan kotiutumiselle muuttotilanteissa. (The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.)

AAIDD:n määritelmän mukaisesti kehitysvammaisuus tarkoittaa tämänhetkisen toimintakyvyn huomattavaa rajoitusta. Kehitysvammaisuuteen liittyvät huomattavat rajoitukset älyllisessä toimintakyvyssä sekä adaptiivisessa käyttäytymisessä. Älyllisten toimintojen käsitteellä viitataan henkilön yleiseen henkiseen suorituskykyyn, joka sisältää päättelykyvyn, ongelmien ratkaisukyvyn, monimutkaisten asiayhteyksien ymmärtämisen, kokemuksesta oppimisen sekä oman toiminnan suunnittelun. Adaptiivisella käyttäytymisellä tarkoitetaan sellaisia taitoja, joita ihmiset tarvitsevat selviytyäkseen joka-

päiväisessä elämässä. Näitä taitoja ovatesimerkiksi kommunikaatio, itsestä huolehtiminen, kotona asuminen, sosiaaliset taidot, yhteisössä toimiminen, itsehallinta, terveys ja turvallisuus, toiminnallinen oppimiskyky, vapaa-aika ja työ. Määritelmän mukaan kehitysvammaisuus tulee ilmi ennen 18 vuoden ikää. (The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.)

Sovellettaessa määritelmää AAIDD korostaa, että pätevässä arvioinnissa otetaan huomioon kulttuuriset ja kielelliset eroavuudet sekä erot kommunikaatioon ja käyttäytymiseen liittyvissä tekijöissä. Henkilön kehitysvammaisuuteen liittyviä haittoja on tarkasteltava suhteessa hänen ikävaiheeseensa ja hänen toimintakykynsä on suhteutettava henkilön asuin- ja toimintaympäristöön sekä siitä nouseviin haasteisiin. AAIDD korostaa, että oikein suunnatun ja pitkäaikaisen tuen avulla kehitysvammaisen henkilön toimintakyky jokapäiväisessä elämässä yleensä paranee. Tavoitteena on lisätä ihmisen toimintaa omassa kulttuurissaan ja ympäristössään siten, että hän voi elää onnellista ja hyvää elämää. (The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.)

4.2 Toimintakyky

Toimintakyvyllä tarkoitetaan kykyä toimia sekä tilanteen että olosuhteiden vaatimalla tavalla. Toimintakyky riippuu olosuhteista. Joissakin tilanteissa ja olosuhteissa henkilö voi olla hyvin vammainen, joissakin ei lainkaan. Toimintakyky merkitsee suhdetta ihmisen ja hänen ympäristönsä välillä. Ihmisen toimintakyky näyttäytyy erilaisena eri ympäristöissä (esimerkiksi kotona, koulussa ja vapaa-aikana). Tämän takia eri ympäristöissä tehtävät havainnot ja arviot eivät ole kokonaan vertailukelpoisia keskenään. (Seppälä & Leskelä-Ranta 2007.)

Kehitysvammaisen ihmisen kohtaamat vaikeudet johtuvat useimmiten siitä, että hänen oma toimintakykynsä ja tilanteiden vaatimukset ovat ristiriidassa keskenään. Kun kehitysvammaisen henkilön toimintakyky ei riitä tilanteista suoriutumiseen, hän tarvitsee ohjausta, auttamista tai hoitoa. Omatoimisuudella tarkoitetaan henkilön itsensä toteuttamaa tekemistä. (Seppälä & Leskelä-Ranta 2007.)

5 ASUMISEN LAATUTEKIJÖITÄ YKSILÖN JA YHTEISÖN NÄKÖKULMASTA

Laatusuositukset toimivat pohjana hyvälle käytännölle. Ne eivät ole oikeudellisesti sitovia, mutta niitä voidaan käyttää kriteereinä esimerkiksi palvelujen kilpailuttamisprosesseissa. Laatusuositukset perustuvat pitkäjänteiseen selvitys- ja tutkimustoimintaan. Niiden merkitys palvelujen toteuttamisessa ja arvioinnissa kasvaa koko ajan.

Vammaisten henkilöiden asumispalveluiden laatusuosituksessa itsenäisen suoriutumisen nähdään toteutuvan omatoimisenä tekemisenä ja/tai kykynä itse määritellä ja ohjata tahtomiaan asioita. Ihminen voi suoriutua asioista itsenäisesti palveluiden ja tuen avulla silloin, kun hänen tahtonsa ja näkemyksensä ohjaavat toimintaa. (Yksilölliset palvelut, toimivat asunnot ja esteetön ympäristö 2003, 9.)

Yhteiskunta, jossa vammaisilla henkilöillä on mahdollisuus yhdenvertaisesti toimia, on yhteiskunta, joka antaa mahdollisuuden kaikille toimia ikään tai toimintakykyyn katsomatta. Asuminen ja siihen liittyvät palvelut ovat osa hyvinvointivaltion perustaa. (Yksilölliset palvelut, toimivat asunnot ja esteetön ympäristö 2003, 10.) Laatusuosituksen mukaan vammaisten ihmisten hyvät asumispalvelut edellyttävät yleisten rakenteiden (ympäristö, asunnot, yleiset palvelut) esteettömyyttä ja käytettävyyttä (Yksilölliset palvelut, toimivat asunnot ja esteetön ympäristö 2003, 12).

Kehitysvammaisen henkilön asumisen järjestämiseen vaikuttavat mm. ikä, sukupuoli, persoonallisuus, toimintakyky, tuen ja avun tarve, elämäntilanne, asukkaan palveluodotukset sekä tulevaisuuden toiveet. Asumispalvelujen järjestämiselle on tyypillistä tällä hetkellä se, että palveluja suunnitellaan yksinomaan henkilön toimintakyvystä lähtien. Liian vähän kiinnitetään huomiota asukkaan persoonallisuuteen, ikään tai sukupuoleen. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että eri elämänkaaren vaiheisiin liittyviä ihmisen kehitystehtäviä ei oteta riittävästi huomioon heidän asumisensa suunnittelussa. Tällainen elämänvaihe on esimerkiksi lapsuuden kodista muuttaminen tai myöhemmässä vaiheessa oikea-aikaisen tuen lisääminen. (Hintsala, Seppälä & Teittinen 2007, 142.)

Asumisen laatu näkyy yksilötasolla siinä, että kehitysvammaainen henkilö tuntee asuntonsa kodikseen ja elämisenlaadun keskeisimmät ulottuvuudet, kuten turvallisuus, yksityisyys, arvokkuus, terveys, itsemääräämisoikeus, sosiaalinen liittyminen, osallistumismahdollisuudet sekä mahdollisuus itsensä toteuttamiseen, toteutuvat hänen elämässään. Asukkaan kokemukset ratkaisevat sen, onko asumisen järjestämisessä onnistuttu. Suomessa asumismuotojen kehitystä ovat ohjanneet kuitenkin enemmän järjestelmätason tavoitteet kuin elämänlaadun näkökulmat. Tämän vuoksi on syytä nostaa esille elämänlaadun käsite ja konkretisoida asumisen laatutavoitteet siitä käsin. (Hintsala, Seppälä & Teittinen 2007, 143.)

Tulevaisuuden laatutavoitteita kehitysvammaisten asumispalveluissa ovat:

1. Kehitysvammaisen henkilön vahva asema palvelujen käyttäjänä:

Ihmis- ja perusoikeuksien turvaaminen ovat johtavia periaatteita palveluiden järjestämisessä. Ihmisoikeus vahvistaa yksilön asemaa. Kehitysvammaiselle henkilölle on tarjottava riittävästi hänelle ymmärrettävässä muodossa olevaa tietoa omien valintojensa tueksi. Kehitysvammaisen asiakkaan aseman vahvistaminen edellyttää muutosta henkilöstön roolissa. Rooli on enemmänkin kehitysvammaisen henkilön asumisen avustaja kuin ohjaaja ja kehitysvammaainen henkilö on asuntonsa hallinnoija eli päämies. (Hintsala, Seppälä & Teittinen 2007, 144.)

2. Kehitysvammaainen henkilö voi valita asuntonsa:

Tällä hetkellä kehitysvammaisilla ei ole todellisia mahdollisuuksia valita, missä he haluaisivat asua ja kenen kanssa. Palvelujärjestelmä määrää usein mihin henkilö muuttaa ja kenen kanssa. Suurin osa kehitysvammaisista asuu yhteisöllisesti. Tärkein tulevaisuuden laatutavoite on vahvistaa kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta. Toteutuakseen tavoite vaatii panostusta kehitysvammaisten toiveiden ja tarpeiden karjoittamiseen sekä avustavan henkilökunnan ja asukkaiden väliseen vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon. (Hintsala, Seppälä & Teittinen 2007, 144.)

3. Asunto on enemmän kuin huone

Uudisrakentamisessa tulee huomioida asuntojen muuntuvuus sekä yksityisen ja yleisen tilan erottaminen, mikä antaa tilan yksityisyyteen. Henkilökohtaisen tilan on oltava enemmän kuin huone. (Hintsala, Seppälä & Teittinen 2007, 144.)

4. Henkilöstön toimintaperiaatteet ja työkäytännöt ovat aidosti asiakaslähtöisiä

Henkilökunnan on käytävä avointa ja asiakkaan mielipidettä kunnioittavaa vuoropuhelua asiakkaan ja hänen läheistensä kanssa. Asukaskohtaiset toimintakykyarvioinnit, tuki- ja palvelusuunnitelmat sekä erilaiset seuranta- ja arviointimenetelmät ovat työmenetelmien suunnittelun perustana. (Hintsala, Seppälä & Teittinen 2007, 145.)

5. Henkilöstö saa riittävästi tukipalveluja toimintansa tueksi ja jatkuvaa koulutusta osaamisensa vahvistamiseksi

Useimmat vaihtoehdot asumisen järjestämisessä tulevat mahdolliseksi, mikäli asumispalveluissa työskentelevällä henkilöstöllä on käytettävissään riittävän hyvät tukipalvelut. Henkilökunnan työtä auttavat mm. tuki- ja palvelusuunnitelmat sekä toimintakykyä arvioivat mittarit. (Hintsala, Seppälä & Teittinen 2007, 145.)

Asumisen fyysiset ratkaisut vaikuttavat elämänlaatuun, esim. yksityisyys ja esteettömyys. Jotkut elämänlaadun ulottuvuudet ovat puolestaan sidoksissa organisaatioon ja siellä työskentelevän henkilökunnan toimintaan. Tällaisia ovat esimerkiksi henkilön itsemääräämisoikeus, ihmisarvoinen kohtelu ja sosiaalinen liittyminen. Niillä on läheinen yhteys henkilökunnan arvoihin, asenteisiin ja työkäytäntöihin sekä siihen, miten organisaatio mahdollistaa työntekijöiden yksilön intressiä kunnioittavan toiminnan. (Hintsala, Seppälä & Teittinen 2007, 143.)

6 YKSILÖLLINEN ASUMINEN JA SEN SUUNNITTELU

Kehitysvammaisten henkilöiden nykyaikaisten asumispalveluiden on vastattava edistyksekkään vammaispolitiikan ja YK:n vammaisten oikeuksien sopimuksen mukaisiin haasteisiin. Onnistuneet asumisen ja asumispalvelujen ratkaisut tukevat vammaisten yhdenvertaisten mahdollisuuksien ja itsenäisen elämän toteutumista. Yksilöllisellä asumisella tarkoitetaan, että kehitysvammaisella henkilöllä on asumisessaan vaihtoehtoja. Hän voi myös tehdä asumiseen liittyviä valintoja. Asuntoratkaisut, apu ja tuki auttavat asukkaan näkemysten ja toiveiden toteutumista. Hoivakäytäntöjen sisältöjen pitää uudistua, jotta kehitysvammaiset henkilöt voisivat tehdä todellisia valintoja. (Oma ovi, oma tuki i.a, 5.)

Sosiaali- ja terveysministeriön raportissa Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen annetaan suosituksia kehitysvammaisten henkilöiden asumis- ja tukipalveluiden kehittämiseksi sekä esitetään toimia siirtymisestä laitoshoidosta avopalveluihin perustuvaan palvelujärjestelmään. Selvityshenkilö ehdottaa, että kehitysvammaisten henkilöiden asumisen järjestäminen suunnitellaan huolellisesti sekä asumisen tuen tarpeet selvitetään pitkäjänteisesti ja asumiseen tarvittavat palvelut tuotetaan henkilökohtaisen avun ja tuen näkökulmasta. Raportissa todetaan, että toimivat asuntoratkaisut ja riittävät tukipalvelut mahdollistavat kehitysvammaisten henkilöiden turvallisen asumisen ja täysipainoisen elämän. Yksilöllisen asumisen edistyminen edellyttää yhteistoimintaa, jossa useat eri toimijat jakavat vastuuta ja tekevät oman osansa asumisen kehittämisen vaatimista toimista. (Niemelä & Brandt 2008, 34.)

Asumisen ja elämän suunnittelussa huomio kiinnitetään yksilöön – asukkaaseen – hänen toiveisiinsa, tarpeisiinsa ja kiinnostuksenkohteisiinsa. Yksilökeskeisessä tuen tarjontamallissa korostuu hoivaperiaatteen sijasta ajatus tuesta. Kehitysvammaista asukasta tuetaan kantamaan omien mahdollisuuksiensa mukaan vastuuta omasta elämästään. Optimaalinen itsenäisyys tarkoittaa, että suurin mahdollinen määräysvalta, valinnanmahdollisuudet ja vastuu kuuluu vamman suomissa rajoissa asukkaalle itselleen silloin, kun kyse on hänen omista asioistaan tai henkilökohtaisista tekemisistään, esimerkiksi omien toiveiden mukainen päivärhythmi tai harrastukset. Asumisen ja elämän suunnittelu perus-

tuu yksilökeskeiseen tarjontamalliin järjestelmäkeskeisen suunnittelun sijasta. (Oma ovi, oma tuki i.a, 7.)

Vamman tai toimintavajavuuden sijaan huomiota kiinnitetään asukkaan kykyihin ja hänen mahdollisuuksiinsa käyttää sekä kehittää taitojaan. Itsenäisen asumisen onnistuminen vaatii kehitysvammaisen asukkaan itsenäisen elämisen taitojen ohjaamista ja tukemista. (Oma ovi, oma tuki i.a, 7.) Asumisen tuki järjestetään aktiivisen tuen periaatteella ja se huomioi myös asunnon ulkopuolisen elämän. Asukas määrittää itse, millaista elämää haluaa elää ja millaista elämäntyyliä haluaa toteuttaa. (Aarne Rajalahti, henkilökohtainen tiedonanto 7.5.2009.)

Itsemääräämisoikeus ja turvallisuus voidaan nähdä ristiriitaisina tavoitteina, jotka eivät voi toteutua. Tuen tarpeessa olevan asukkaan itsemääräämisoikeuden lisääminen voi edellyttää harkittujen riskien ottamista, joiden seurauksena asukkaan itsenäisyys ja aktiivisuus lisääntyvät ja elämänlaatu paranee. Asukkaan oman mielipiteen merkitystä ei voi korostaa liikaa. Mikäli asuntolan tukijärjestelyt tai toimintatavat määräävät asukkaan elämäntapaa, oma koti voi muuttua laitospaiseksi asumiseksi. Kehitysvammaisen henkilön valinnanvapauden ja itsemääräämisoikeuden on toteuduttava mahdollisimman laajasti palveluiden järjestämisessä. (Oma ovi, oma tuki i.a, 8.)

Kehitysvammaisten henkilöiden muuttoprosessien ja tulevaisuuden asumisen ohella tärkeä asia on heidän pääsemisensä aidosti osaksi yhteiskuntaamme (Peltto-Huikko, Kaakinen & Ohtonen 2008, 68). Kehitysvammaisten laitoshoidon hajauttamista koskevan seurantaraportin tuottaman tiedon pohjalta muuttoprosessin hyvät käytännöt jaettiin kolmeen osa-alueeseen: sopeutumiseen, palveluun ja talouteen. Niiden huomioimisella on erityistä merkitystä muuton onnistumisen kannalta. Tärkeimmäksi tekijäksi nousi kehitysvammaisen henkilön sopeutuminen uuteen kotiin. Sopeutumisen tukeminen ja edistäminen luovat pohjan onnistuneelle muutolle ja arjen jatkumiselle uudessa kodissa. (Peltto-Huikko, Kaakinen & Ohtonen 2008, 65.)

Sopeutumisessa huomattiin olleen kolme kriittistä kohtaa. Ensimmäinen muutoksen ymmärtämiselle ja käsittelylle tarvitaan riittävästi aikaa. Toiseksi asukkaan muuttoa tukeva asia oli hyvin hoidettu tutustuminen uuteen kotiin ja siellä toimivaan henkilökuntaan. Kolmantena kriittisenä kohtana koettiin vaikutusmahdollisuuksien tarjoaminen. Rapo-

tin aineiston mukaan vaikutusmahdollisuus ei näyttäytynyt kovinkaan yleisenä toimintatapana muuttoprosesseissa, vaikka sitä lähiomaisten puolelta toivottiinkin. (Pelto-Huikko, Kaakinen & Ohtonen 2008, 65-66.)

Asukkaan yksilölliseen huomioimiseen voidaan vaikuttaa myös rakenteellisilla asioilla ja esimerkiksi asukkaiden omilla huonekaluilla. Yksilöllisyyttä korostava eläminen näkyy niissä arkipäivän ratkaisuisissa, joita ovat muun muassa omat saniteetitilat, vaatteet ja arkipäivän tarvikkeet. Yksilöllisen tuen avulla luodaan hyvän asumisen ja elämisen muotoja. (Pelto-Huikko, Kaakinen & Ohtonen 2008, 31.)

Muuttosuunnitelmassa on huomioitava kehitysvammaisen asukkaan koko elämän historia, valmiudet ja toimintakyky. Kehitysvammaisten laitoshoidon hajauttamista koskevassa seurantaraportissa haastateltujen työntekijöiden mukaan yhden tarkan muutto-ohjeistuksen laatiminen on vaikeaa, koska yksilökohtaiset tarpeet ovat hyvin erilaisia. (Pelto-Huikko, Kaakinen & Ohtonen 2008, 2930.) Yksilöllisen tuen avulla voidaan parhaalla mahdollisella tavalla tuottaa asumispalveluja kodinomaisessa ympäristössä osana muuta yhteiskuntaa. Näin saadaan kehitysvammaiset ihmiset yhä kiinteämmäksi osaksi yhteiskuntaamme (Pelto-Huikko, Kaakinen & Ohtonen 2008, 68).

7 HENKILÖKUNNAN VAIKUTUS ASUKKAAN ELÄMÄNLAATUUN

Kehitysvammaisten ihmisten kanssa työskentelevillä on arvokas perustehtävä: tukea kehitysvammaista henkilöä elämään hyvää elämää hänen omista yksilöllisistä lähtökohdistaan kaikissa elämänsä vaiheissa. Tavoitteena on, että kehitysvammaisen henkilö on täysivaltaisena toimijana ja vaikuttajana mukana kaikissa häntä koskevissa asioissa ja hänen itsemääräämisoikeuttaan kunnioitetaan. (Repo & Repo i.a, 26.)

Henkilökunnan koulutukseen ja ohjaukseen panostaminen on osoittautunut yhdeksi tehokkaimmista tavoista vaikuttaa asumispalveluiden laatuun ja asukkaille annettavan tuen ja avun sisältöön. Vastuut ja toimintavaltuudet on määritelty epätarkasti. Siihen, mikä on asukkaiden kanssa sallittua ja mikä kiellettyä, liittyy paljon ns. harmaata aluetta. Riskien ja virheiden välttäminen on useissa tapauksissa toimintaa säätelevä periaate, mikä puolestaan rajoittaa asukkaiden toiminnan ja osallistumisen mahdollisuuksia. (Hintsala, Seppälä & Teittinen 2007, 141.)

Uudenlaisen asumisen tavoitteen toteutuminen edellyttää dialogista työtettä, jossa asukkaan, hänen lähipiirinsä ja henkilökunnan yhteisissä vuoropuheluissa arvioidaan ja suunnitellaan asukkaan päivittäiseen elämään tarvitsema apu ja tuki ja sen toteutuksen tavat. Asukas on päämies, jonka lähtökohdista tarpeet arvioidaan ja ratkaisut suunnitellaan, olosuhteiden ja voimavarojen sallimissa rajoissa. Dialogiseen, asukkaan omasta mielenkiinnosta lähtevään tukeen sisältyy asukkaan yksityisten verkostojen mielekäs rooli ja osallistuminen. Asukas on oman suunnitelmansa omistaja, eikä henkilökunnan tarvitse kontrolloida sitä täydellisesti. (Hintsala, Seppälä & Teittinen 2007, 145.)

Asuntolan henkilöstön palveluohjauksellinen työote vastaa erinomaisesti tämän päivän todellisuuteen, sillä se huomioi yhtäältä kotikunnan tarjoamat palvelut ja toisaalta sen määrittelemän palvelutason ja korostaa nimenomaan asukkaan todellisia tarpeita. Edellytyksenä uudenlaisen asumisen toteutumiselle on lähityöntekijöiden aseman ja vastuiden tarkentaminen ja mahdollisesti uudelleen määrittäminen. Itsenäisesti harkitsemaan ja neuvottelemaan joutuvien työntekijöiden esimieheen ja ohjeistukseen tarvitaan uutta

osaamista. Asukaskohtaiset toimintakyvyn arvioinnit ja palvelusuunnitelmat ovat tämän perustana. (Hintsala, Seppälä & Teittinen 2007, 145.)

Kehitysvammaisten mielenterveyspalvelut -hankkeessa Vaikuttavat viestit Heikki Seppälä tuo esille kehitysvammaisten mielenterveys- ja käyttäytymisongelmiin kohdistuvaa tutkimusta. Tutkimukset osoittavat, että äkkinäinen elämänmuutos saattaa tuottaa niin sanotun muutosshokin. Se on sitä todennäköisempi, mitä huonommin muutto on valmisteltu ja mitä vaikeammin kehitysvammaisesta henkilöstä on kyse. Asunnon vaihto merkitsee monen opitun asian nollaantumista sekä uudelleen opetteluun tarvetta. Monet arjen perusasiat tehdään toisella tavalla kuin ennen. Myös sosiaalinen ympäristö muuttuu. Ihmiset uudessa ympäristössä ovat uusia ja he käyttäytyvät sekä puhuvat eri tavalla. Heitä pystyy tulkitsemaan vasta pitkän tutustumisen jälkeen. Jännitys lisääntyy, kun ei ymmärrä eikä hallitse tilannetta. Tällaisten tilanteiden vuoksi ihmiset muuttuvat kireiksi, vetäytyvät ja ovat varuillaan. (Seppälä 1997, 59.) Muutosshokin hoitamiseen tarvitaan ennen kaikkea aikaa. Muuttaja tarvitsee tunteidensa käsittelyyn tukea. Lähihenkilöstön täytyy tunnistaa pelko ja hätä poikkeavan käyttäytymisen takana ja antaa riittävästi henkistä tukea. (Seppälä 1997, 60.) Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstöllä on riittävästi tietoa muuttavasta asukkaasta ja hänen niin sanotuista normaaleista toiminnoistaan.

Vaikka elämänmuutos, esimerkiksi muutto asunnosta toiseen, toteutettaisiin kaikkien ohjesääntöjen mukaisesti, jonkinlainen kriisireaktio on silti todennäköinen. Kriisireaktio saattaa tulla paljon myöhemmin, puolen vuoden tai vuoden päästä, jolloin yhteisön toiset ihmiset eivät enää muista koko muuttoa. (Seppälä 1997, 60.) Tällöin henkilökunnan on pystyttävä tunnistamaan käyttäytymisen taustalta löytyvät tekijät ja helpottaa omalla ammattitaidollaan asukkaan kotiutumista.

Useammat vaihtoehdot kehitysvammaisten henkilöiden asumisen järjestämisessä tulevat mahdolliseksi, jos asumispalveluissa työskentelevällä lähihenkilöstöllä on käytettävissään riittävän hyvät tukipalvelut. Henkilöstön tarvitsemaan tukiverkkoon kuuluvat mm. apu tuki- ja palvelusuunnitteluun, asukkaiden toimintakyvyn arviointiin sekä työn eettisten kysymysten käsittelyyn. Tämä edellyttää muun muassa ammatillista työnjohtoa, verkostoitumista sekä käyttötarkoitukseen sopivia ajanmukaisia työvälineitä, esimerkik-

si asiakastietolomakkeet muuton onnistumisen helpottamiseksi ja turvaamiseksi. (Hint-sala, Seppälä & Teittinen 2007, 145.)

8 KEHITTÄMISHANKKEEN TAUSTA JA TARKOITUS

8.1 Kehittämishankkeen tausta ja lähtökohdat

Opinnäytetyömme on työelämälähtöinen hanke, jonka avulla pystymme kehittämään sekä omaa että työyhteisön toimintaa. Oli mielenkiintoista ryhtyä työstämään toiminnallista opinnäytetyötä omaa työtä kehittävistä aiheista. Toiminnallisen opinnäytetyön kautta pääsimme syventämään sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen itseymmärrystä ja erityisosaamista työelämässä.

Toiminnallinen opinnäytetyö on vaihtoehtoinen ratkaisu tutkimukselliselle opinnäytetyölle, jonka tarkoituksena on ohjeistaa, opastaa, järjestää ja järjeistää jo olemassa olevaa toimintaa. Toiminnallinen opinnäytetyö voidaan toteuttaa esimerkiksi ammatilliseen käytäntöön suunnattuna ohjeena, ohjeistuksena tai opastuksena. Toteutustapana voi olla mm. kirja, kansio, vihko, opas, cd-rom tai jokin tapahtuma. (Vilka & Airaksinen 2003, 9.) Hanke on tavoitteellinen ja tietyn ajan kestävä prosessi. Hanke voi olla osa isommas- ta hankkeesta tai tähdätä tiettyyn rajattuun kertaluontoiseen tulokseen. (Vilka & Airaksinen 2003, 48.)

Lähtökohta hankkeellemme on se, että työskentelemme molemmat kehitysvammaisten asumisyksikön esimiehenä ja osallistuimme sen vuoksi marraskuussa 2008 Keski-Suomen kehitysvamma-alan työntekijöiden työkokoukseen. Yhtenä aiheena kokouksessa oli kehitysvammaisten muuttovalmennus. Tuolloin ajattelimme muuttovalmennusta hankkeemme aiheeksi, mutta käsitteen avauduttua havaitsimme, että toteutuakseen toivotulla tavalla valmennus kestää 23 vuotta. Meillä asumisyksiköissä muutot tapahtuvat useimmiten kriisin kautta eikä aikaa ole kuin muutama viikko, jos sitäkään.

Halusimme kuitenkin edistää asumispalveluiden piiriin muuttavien kehitysvammaisten onnistunutta muuttoa ja turvata tarpeellisen tiedon välityksen muuttotilanteessa. Tämän vuoksi aloimme työstää aihetta uudesta näkökulmasta: työntekijän näkökulmasta.

Hankkeemme tarve oli noussut esille myös Äänekosken kaupungin vammaispalvelujen syksyllä 2008 suorittaman asiakastyytyväisyyskyselyn yhteydessä, jossa omaiset ilmaisevat huolensa kehitysvammaisen muuttajan arjen sujumisesta turvallisesti uudessa kodissa. Kuinka huomioidaan muuttajan erityistarpeet, toimintakyky ja toiveet?

Palvelusuunnitelman laatiminen perustuu asiakaslakiin 7§ sekä vammaispalvelulakiin (3 a § 2 mom.). Niiden mukaan jokaiselle vammaiselle henkilölle on laadittava palvelusuunnitelma palvelujen ja tukitoimien selvittämiseksi. Palvelusuunnitelma on laadittava asiakkaan sekä edunvalvontatapauksissa asiakkaan ja hänen laillisen edustajansa, asiakkaan ja hänen omaisensa tai muun läheisensä kanssa. Palvelusuunnitelman yksityiskohtia laissa ei ole tarkasti määritelty. Palvelusuunnitelmasta tulee kuitenkin käydä ilmi riittävän yksityiskohtaisesti ne asiakkaan yksilölliseen palvelutarpeeseen ja elämäntilanteeseen liittyvät seikat, joilla on merkitystä päätettäessä palvelujen sisällöstä, määrästä ja järjestämistavasta. Palvelusuunnitelma on väline, jonka avulla henkilö voi suunnitella ja hallita omaa elämäänsä. (Ahola & Konttinen 2009, 1215.)

Palvelusuunnitelman lomakkeistoa ei ole kiinteästi määritelty. Näin ollen palveluntuottajat voivat käyttää siihen tarkoitukseen parhaiten soveltuvaa lomakkeistoa. Ajatuksenamme oli, että kehittelemäämme lomakkeistoa voisi käyttää myös tähän tarkoitukseen. Lomakkeistosta käy ilmi palvelusuunnitelmassa vaadittavat tietokokonaisuudet: asiakkaan nykytilanne, toimintakyky, selvitys olemassa olevista ja tarvittavista palveluista sekä tulevaisuuden suunnitelmista.

8.2 Kehittämishankkeen tavoitteet ja tarve

Hankkeemme tavoitteena on tuottaa Karstulassa ja Äänekoskella kehitysvammaisten asumisyksiköissä työskentelevälle henkilöstölle työvälineitä, joiden avulla kehitysvammaisen muuttaja tulee kuulluksi ja nähdyksi sekä osalliseksi muuttotilanteessa. Tarkoituksena on auttaa muuttajaa selviytymään arjessa itsemääräämisoikeuden, osallistumisen ja omien valintojen kautta. Lomakkeiden avulla pyritään ennakoimaan sekä vähentämään tai poistamaan muuttajan arkea haittaavia tekijöitä, kuten yksinäisyyttä, turvattomuutta ja ahdistuneisuutta. Sillä myös kartoitetaan muuttajan kehitysvammasta aiheu-

tuvat avuntarpeet sekä toimintakyky. Muutossa on tärkeää huomioida muuttajan vahvuudet ja osaamisalueet, joiden avulla pystytään luomaan positiivinen muuttotapahtuma.

Keskeisiä kysymyksiä ovat, voiko kehitysvammaisen henkilö vaikuttaa omaan elämäänsä ja asumiseensa, voiko hän osallistua toimintaan ja tekemiseen, jonka kokee itse mielekkääksi ja onko hänellä mielekäs rooli omassa asuin- tai elinyhteisössään, kohdellaanko häntä arvokkaasti ja iänmukaisesti vuorovaikutus- ja avustustilanteissa? Näiden asiakokonaisuuksien toteutuksen laatu kertoo asuntolan toimintaympäristön tuottaman palvelun laadusta. (Hintsala, Seppälä & Teittinen 2007, 143.)

Lomakkeiston on tarkoitus tuoda esille kokonaisuutena muuttajan tai asukkaan elämänsisältö menneisyydestä tulevaisuudensuunnitelmiin. Toivomme sen olevan yhtenäinen kertomus, josta voidaan tarvittaessa irrottaa asiakokonaisuuksia esimerkiksi lääkärikäynnille tai matkalle lähdettäessä. Lomakkeiston avulla toivomme, että henkilöstö tunnistaa muutosshokin tai viivästyneen kriisireaktion myös myöhemmässä vaiheessa ja pystyy näin lieventämään sekä poistamaan arjen sujumista vaikeuttavia tekijöitä. Lomakkeiden on oltava asiakaslähtöisiä, osin selkokielisiä sekä helposti käytettäviä ja täytettäviä.

8.3 Kehittämishankkeen toimintaympäristö

Asumispalvelu käsitteen sisältö on hyvin laaja. Sosiaalihuoltolain 22 §:n mukaan asumispalveluilla tarkoitetaan palvelu- ja tukiasumisen järjestämistä. Asumispalveluilla tarkoitetaan myös erilaisia tuki- ja palvelutoimintoja, jotka mahdollistavat vammaisen henkilön asumisen. Käytännössä asumispalveluiden sisältö on monipuolistunut. Asuminen onkin monimuotoista toimintaa, joka lähestyy käsitteenä elämisen käsitettä. Asuntolassa turvataan asukkaalle tuki henkilökohtaisten päivittäisten toimintojen sujumiseen esim. tarvittaessa ohjataan peseytymisessä, terveydenhoidossa, ruuan valmistuksessa, siivouksessa, vaatehuollossa ja asioinnissa. (Yksilölliset palvelut, toimivat asunnot ja esteetön ympäristö 2003, 10.)

Kehitysvammaisten henkilöiden asumisessa ja asumispalveluissa on nykyisin paljon vaihtoehtoja. Usean kehitysvammaisen koti on asuntola tai ryhmäkoti. Ne voivat toimia joko tuettuna, ohjattuna tai autettuna asumisena. Tästä jaottelusta ollaan pyrkimässä eroon ja tavoitteena on siirtyä kohti yksilöllisempiä asumisen ratkaisuja (Harjajärvi, Kairi, Kuusterä & Miettinen 2009, 12). Ihmisten pitäisi saada tarvitsemansa palvelut riippumatta siitä missä ja miten he asuvat. Käytämme kuitenkin selvyuden vuoksi opinäytetyössämme vielä yleisesti vallalla olevia käsitteitä.

Tuettu asuminen on itsenäistä asumista omassa asunnossa tavanomaisessa ympäristössä. Asukas selviää muuten itsenäisesti, mutta tarvitsee pulmatilanteiden ratkaisemiseksi ohjausta. Asumista tuetaan riittäväillä tukitoimilla ja -palveluilla. Ohjattu asuminen tarkoittaa asumista asumisyksikössä. Ohjatussa asuntolassa henkilökuntaa ei ole paikalla öisin. Asukkaat ovat suhteellisen omatoimisia eivätkä tarvitse jatkuvaa valvontaa. Asukkaat tarvitsevat kuitenkin päivittäistoiminnoissaan apua, etenkin aamuin ja illoin. Autettu asuminen tarkoittaa asumista, jossa asukas tarvitsee koko ajan läsnä olevaa henkilökuntaa. Hän on riippuvainen päivittäistoiminnoissaan toisen henkilön avusta ja tuesta. (Kaski ym. 2001, 194.)

Kehittämishankkeemme kohdentuu ohjattuun asumiseen, jolla tarkoitamme aikuisen kehitysvammaisen mahdollisimman itsenäistä ja omannäköistä elämää osittain valvotussa asumisyksikössä.

8.3.1 Maijalan ryhmäkoti

Maijalan ryhmäkoti sijaitsee Karstulan kunnassa ja se on Karstulan asumispalvelu säätiön ylläpitämää vammaisille suunnattua asumispalvelua. Ryhmäkodissa asuu seitsemän eritasoisesti vammaista henkilöä. Työntekijöitä on kolme, joista kaksi on lähihoitajaa ja yksi opiskelee oppisopimuksella lähihoitajaksi. Tämän lisäksi yksikön esimiehenä toimii kehitysvammaisten ohjaaja, jonka opintoihin tämä kehittämishanke liittyy.

8.3.2 Peltokadun asuntola

Peltokadun asuntola on Äänekosken kaupungin ylläpitämä kehitysvammaisten asuntola, joka sijaitsee kaupungin taajamassa. Asuntolassa asuu kahdeksan asukasta. Asuntolassa on kaksi ohjaajaa, joista toinen on sairaanhoitaja ja toinen kehitysvammaisten hoitaja. Lisäksi yksi asuntolan toimista hoidetaan yhteisellä ohjaajalla toimintakeskuksen kanssa. Asuntolan esimiehenä toimii palveluohjaaja, jonka opintoihin tämä kehittämishanke liittyy.

9 KEHITTÄMISHANKKEEN ETENEMISPROSESSI

Koulutuksessa, johon osallistuimme marraskuussa 2008, meille heräsi ajatus muuttovalmennuksesta opinnäytetyön aiheena. Alustavissa aineiston hankinnoissa huomasimme, että materiaalia kehitysvammaiselle itselleen ja hänen omaisilleen löytyi runsaasti, mutta henkilökunnalle suunnattua materiaalia ei ollut. Lähdimme työstämään hanketamme tarkoituksena tehdä henkilöstölle työväline, jonka avulla kehitysvammaisen muuttajan muuttotilanne saadaan sujumaan mahdollisemman turvallisesti ja luontevasti. Asumispalveluyksiköissä on ollut käytössä paljonkin erilaista materiaalia kehitysvammaisen asukkaan toimintakyvyn kartoittamiseksi, mutta niissä on korostettu enemmän asukkaan olemassa olevia taitoja tai pikemminkin niiden puutteita. Me halusimme opinnäytetyön kautta vahvistaa asukkaan persoonallisuutta ja hänen omien vahvuuksiensa huomiointia.

Sisältöä ja vahvistusta opinnäytetyölle saimme toukokuussa 2009 pidetyssä koulutuksessa. Päivien aiheena oli yksilöllinen suunnittelu vammaisten asumispalveluissa. Kouluttajana toimi suunnittelija Aarne Rajalahti Kehitysvammaisten Palvelusäätiöstä sekä toiminnallinen puheenjohtaja Tommi Kivimäki Me Itse ry:stä. Koulutuksessa käsiteltiin yksilökeskeistä ajattelua ja toimintaa sekä suunnittelun käytäntöjä ja työkaluja. Lisäksi pohdittiin kuinka yksilökeskeinen suunnittelu on sidoksissa uudistuvaan vammaispalvelulakiin.

Aluksi teimme kehittämishankkeelle tiedonhankintasuunnitelman opinnäytetyön pohjaksi ja seuraavaksi laadimme hankesuunnitelman. Työelämänlähtöisessä hankkeesamme toteutuu kolmikantaperiaate, koska mukana on lisäksi opinnäytetyön ohjaaja sekä omat esimiehemme edustamassa työnantajaa. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 48–49.) Tutkimusluvan hankimme kumpikin tahollamme. Kävimme työnantajan kanssa neuvottelut siitä, että voimme tehdä kehittämishankkeemme omiin työyksiköihimme. Molemmat tekijät osallistuivat omalla paikkakunnallaan kehittämishankkeen toteuttamiseen sekä raportointiin yhteistyössä asumisyksiköissä työskentelevän henkilöstön kanssa. Materiaalin ja tarvikkeiden osalta käytimme normaalia asumisyksikön budjettia,

koska tehtävä liittyi läheisesti oman työmme kehittämiseen. Kehitettyä lomakkeistoa monistetaan tarpeen mukaan, näin ollen hanke ei aiheuta erillisiä painatuskustannuksia.

Keväällä 2009 laadimme lomakkeiston, johon kokosimme yksilön arkeen ja elämään vaikuttavia asiakokonaisuuksia. Apuna laadinnassa käytimme toimintakykymittareita, vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuosituksia sekä erilaisia tutkimuksia. Lomakkeiston avulla pyrittiin ennakoimaan sekä vähentämään ja poistamaan muuttajan arkea haittaavia tekijöitä, kuten yksinäisyyttä, turvattomuutta ja ahdistuneisuutta. Niin ikään lomakkeiston avulla kartoitetaan muuttajan kehitysvammasta aiheutuvat avuntarpeet. Muutossa on tärkeää huomioida muuttajan vahvuudet ja osaamisalueet, joiden avulla pystytään luomaan positiivinen muuttotapahtuma. Lomakkeisto sai nimen OMIEN TOIVEIDEN TUPA yksilöllinen arjensuunnittelu.

OMIEN TOIVEIDEN TUPA -lomakkeiston annoimme henkilöstön koetäytettäväksi. Koetäyttöä ohjeistimme niukasti. Emme antaneet erillistä ohjeistusta emmekä avanneet käsitteitä tai tavoitteita. Pyysimme henkilöstöä vain täyttämään lomakkeistoa asukasmuuttojen yhteydessä ja tämä osoittautui huonoksi käytännöksi prosessin edetessä. Koetäyttö oli käynnissä huhtikuun 2009 loppuun. Kyseisenä aikana todellisia muuttoja oli kaksi. Todellisten muuttojen vähäisyyden vuoksi muutimme ohjeistusta ja pyysimme henkilöstöä koetäyttämään lomakkeistoa yhteistyössä yksiköissä jo asuvien asukkaiden kanssa.

Touko- ja kesäkuun aikana pyysimme henkilöstöä vastaamaan koetäytettyä lomakkeistoa koskevaan kyselyyn (Liite 1). Kyselykaavakkeen avulla keräsimme henkilöstöltä kokemuksia ja mielipiteitä OMIEN TOIVEIDEN TUPA -lomakkeiston toimivuudesta käytännössä. Kysely sisälsi viisi asiakokonaisuutta. Kysymyksiin riitti vastaukseksi kyllä tai ei, lisäksi oli paikka vinkeille ja palautteille.

Kyselyssä halusimme saada palautetta lomakkeen sisältöjen kattavuudesta mm. perustiedoista, lääkityksestä sekä päivittäistoiminnoista. Halusimme myös tietää vastaavatko osiot yksilöllisen asumisen laatutekijöitä ja antavatko ne tarvittavat tiedot yksilöllisen

arjen suunniteluun. Halusimme, että lomakkeistossa korostuisivat seuraavat meille tärkeäksi nousseet lähtökohdat:

- Keskitytäänkö asukkaan vahvuuksiin ja kykyihin?
- Pyrkiikö lomakkeisto tukemaan ja hyödyntämään asiakkaan vahvuuksia?
- Onko suunnitelman lähtökohtana asukas ja hänen tuen tarpeensa?
- Korostetaanko asukkaan omaa arviointia tuen tarpeesta?
- Huomioidaanko asukkaan lähipiiri ja verkosto?
- Tukeeko lomakkeisto asukasta toimimaan ja käyttämään rohkeasti lähiyhteisön palveluita.
- Pystyykö asukas lomakkeiston avulla osallistumaan suunnitteluun ja päätöksentekoon?
- Huomioiko lomakkeisto lähipiirin näkemykset tuen tarpeesta?
- Auttaako lomakkeisto löytämään asukkaan yksilölliset tavoitteet?
- Auttaako lomakkeisto antamaan kokonaiskuvan asukkaan elämäntilanteesta sekä muuttoon vaikuttavista asioista?

Lisäksi kysyimme yleisesti lomakkeiston käytöstä, täytöstä ja ulkomuodosta sekä vastaavatko otsikot sen alla esitettyjä asiakokonaisuuksia. Mihin saadun tiedon perusteella voidaan vaikuttaa ja vastaako saatu tieto muuttoon liittyviin tiedon kulun katkoksiin niin, että asukkaan muutto onnistuu turvallisesti.

Kyselykaavakkeita palautteen saamiseksi annoimme kuudelle työyksiköissä työskentelevälle henkilölle. Näistä kirjallisesti kyselyyn vastasi kolme. Vastanneet antoivat rakentavaa palautetta, jonka pohjalta muokkasimme lomakkeistoa, mutta asiakokonaisuudet säilytimme alkuperäisessä muodossa. Jokaisessa vastauksessa todettiin, että lomakkeiston täyttö vaatii paljon aikaa, eikä kaikkia kohtia pysty yhdellä kertaa täyttämään. Joskus asukas tai hänen edustajansa ei osata vastata kysymykseen, eikä henkilöstö tunne asukasta riittävän hyvin. Lomakkeiston käytön rikkaus on siinä, että siitä voi irrottaa eri asiakokonaisuuksia ja täyttää ne kohdat, jotka kulloinkin on ajankohtaisia ja tarpeellisia. Esimerkiksi henkilön tiedot ja tuntomerkitosiota voi käyttää, jos asukas on kadonnut ja hänestä joudutaan tekemään katoamisilmoitus, myös lääkelistan voi irrottaa mukaan lääkärin vastaanotolle.

Palautevastausten vähäisyyden ja todellisten muuttojen puutteen vuoksi päädyimme keskustelemaan henkilöstön kanssa palautteen saamisen lisäämiseksi. Heidän kanssaan kävimme lomakkeistoa läpi yhdessä, keskustellen esiin nousseista ajatuksista. Perusteluna tälle toimintatavalle oli se, että osa työntekijöistä oli työskennellyt kehitysvamma huollossa niin vähän aikaa, ettei heillä ollut selkeää mielipidettä kyselyyn.

Saamamme palautteen mukaan lomakkeiston alkuosiossa tulee hyvin ja kattavasti esille muuttajan perustiedot. Jotkut palautetta antaneista olivat pohtineet seksuaalisuuskohtaa. Työntekijät olivat miettineet kyseisen kohdan tarpeellisuutta. He perustelivat kohdan pois jättämistä sillä, että tällä hetkellä heidän yksikössään asuu kehitysvammaisia, joiden seksuaalisuus on jo kääntynyt ”ehtoosuolelle”. Näiden pohdintojen vuoksi keskustelimme asiasta henkilöstön kanssa. Perustelimme osion valintaa tarpeelliseksi siksi, että seksuaalisuus on yksi iso osa ihmisyyttä, joka ei rajoitu ikään. Näin ollen se on hyvin tärkeä osio, eikä sitä mielestämme voi jättää pois lomakkeistosta. Keskustelun aikana työntekijät ymmärsivät lomakkeiston laajemman käytön. Puutteellisen ja niukan ohjeistuksen vuoksi he eivät olleet huomanneet, että lomakkeistoa tullaan käyttämään myös muissa asumisyksiköissä.

Esille tuli myös, että luottamustehtäväosio oli tulkittu eri tavalla kuin mitä me olimme tarkoittaneet. Osa vastanneista ajatteli luottamustehtävien tarkoittavan kunnallispolitiikassa tai muissa luottamuselimissä toimimista. Me taas puolestamme tarkoitimme asukkaan arkisessa yhteisössä suorittamia tehtäviä esimerkiksi postin hakemista, kaupassa käyntiä, ruohon leikkaamista ja niin edelleen.

Lääkitysosiossa henkilökunnalla herätti mielteitä kohta, jossa käsitellään lääkkeen aloitamisajankohtaa. Lähinnä vastaajat miettivät kohdan täyttämistapaa, mikäli lääkkeen aloitusajankohtaa tai aloittanutta lääkäriä ei ole tiedossa. Olimme palautekyselyssä halunneet tietää, vastaako lomakkeiston lääkitysjako-osio turvallisen lääkehoidon suosituksia. Voiko olettaa, että osioon kirjattavat tiedot ovat riittävät täyttämään turvallisen lääkehoidon kriteerit? Lomakkeistoa työstäessämme pohdimme asiaa ja sovimme, että

mikäli lääkityksen aloitusajankohta ei ole tiedossa, kirjataan ylös muuttotilanteen lääkitys lisätiedolla: ”tarkka aloituspäivämäärä ei ole tiedossa”.

Päivittäistoiminnoista saimme odottamaamme palautetta. Lomakkeistossa nousee hyvin esille muuttajan avun ja tuen tarve tulevaisuudensuunnitelmien ja toiveiden suhteen. Lomakkeiston täyttäjän vastuulle jää, kuinka hyvin hän nostaa esille muuttajan subjektiiviset toiveet ja vahvuudet.

Muuttajan kannalta on tärkeää kartoittaa lähiverkosto. Tässä lomakkeistossa sille ei ole riittävästi tilaa, joten tulevaisuudessa voimme liittää siihen erillisen verkostokartan. Läheisverkoston kautta opimme tuntemaan yhteisöön muuttavan henkilön paremmin ja voimme näin lieventää muuttoon liittyvää pelkoa tulevaisuudesta sekä ennakoimaan, vähentämään tai poistamaan muuttajan arkea haittaavia tekijöitä, kuten yksinäisyyttä, turvattomuutta ja ahdistuneisuutta. Mitä paremmin tunnemme muuttajan lähiverkostoa, sen paremmin pystymme tekemään yhteistyötä heidän kanssaan.

Saadun palautteen perusteella lisäsimme lomakkeistoon joitakin täsmennyksiä. Niistä käy ilmi muuttajan oma toive ja mielipide selvemmin. Jatkossa lomakkeisto täytetään asukkaan muuttaessa tai kun pitkäaikaisen asukkaan palvelusuunnitelma täytyy tarkistaa. Käymissämme yhteiskeskusteluissa henkilöstölle on selkiytynyt lomakkeiston käsitteet, käyttötarkoituksen ja tavoitteet.

10 OMIEN TOIVEDEN TUPA -LOMAKKEISTO

Kehittämishankkeemme tuotoksena teimme lomakkeiston kehitysvammaisten asumisyksiköissä työskentelevälle henkilöstölle. Tuotos on otsikoltaan: OMIEN TOIVEDEN TUPA – yksilöllinen arjensuunnitelu (Liite 2). Se pyrkii ilmentämään asuntolaan muuttavan kehitysvammaisen henkilön sen hetkisen elämänvaiheen kokonaisuutena.

Yksilökeskeisen suunnittelun lähtökohtana on asukas ja hänen tuen tarpeensa. Tavoitteena on, että asukas sopeutuu uuteen asumisyhteisöönsä omia vahvuuksiaan ja kykyjään hyödyntämällä, henkilökunnan oikeanlaisen tuen ja avun turvin. OMIEN TOIVEDEN TUPA -lomakkeisto sisältää seuraavat osiot: perustiedot, terveydenhuolto, lääkitys, tukiverkosto, elämänhistoria, päivittäistoiminnot sekä tulevaisuudensuunnitelmat ja toiveet.

Perustiedot sekä terveydenhuoltoon liittyvät osiot ovat tärkeytensä vuoksi heti lomakkeiston alussa. Yleiskuvan saamiseksi asukkaasta on hyvä, että henkilökunnalla on kaikki saatavilla oleva tieto asukkaan vammaisuudesta sekä siihen mahdollisesti liittyvistä muista sairauksista tai ominaispiirteistä. Terveystieteiden osioissa kartoitetaan asukkaan mahdolliset terveyspalveluiden asiakkuudet sekä hoitoa tai seurantaa vaativat sairaudet. Kehitysvammaisten asuntolassa on oltava Sosiaali- ja terveysministeriön päätöksen mukainen lääkehoitosuunnitelma, johon on kirjattava lääkkeiden jakamista ja antamista koskevat käytännöt. Laitimamme lomakkeisto vastaa myös näihin yksilöä koskeviin vaatimuksiin. Perustiedoissa tulevat esille myös asukkaan elämänhistoria sekä hänelle läheiset ihmiset ja tukiverkostot. Henkilökunnan on hyvä tietää asukkaan elämään vaikuttavista tekijöistä kuten, esimerkiksi historiasta, kulttuurista tai uskonnosta.

Päivittäistoiminto -osiossa tulee esille asukkaan toimintakyky arkitoimissa, kuten puukeutuminen, ruokailu, lepo ja henkilökohtainen hygienia. Osiossa kuvataan myös ajanhallintaa, rahan käyttöä sekä työ- ja päivätoimintaan osallistumista. Asumisyhteisön kannalta osiossa tärkeitä ovat asukkaan käyttämät kommunikaatiomenetelmät, sosiaaliset taidot sekä seksuaalisuus. Uuteen asumisyhteisöön sopeutumisessa tapahtuu aina asukkaiden välisten suhteiden uudelleen järjestäytymistä, jokainen hakee paikkaansa

asuntolan ”arvojärjestyksessä”. Tämän vuoksi on tärkeää huomioida uuden asukkaan sosiaalinen toimintakyky ja vuorovaikutustaidot.

Viimeinen osio tuo esille asukkaan tulevaisuudensuunnitelmat ja toiveet. Tämän osion kirjaamisessa on asukkaan omilla mielipiteillä ja toiveilla suuri merkitys. Mikäli asukas ei pysty itse suunnittelemaan palveluiden ja tukitoimien tarvetta, on hänelle hyvä nimetä puolueeton asioidenhoitaja. Asukkaan itsemääräämisoikeuden ja yksilöllisen arjensuunnittelun toteutumiseksi on henkilökunnan pystyttävä suunnitteluvaiheessa tunnistamaan asukkaalle tärkeitä asioita sekä asioita, joista asiakas ei pidä tai ei niitä halua. Tulevaisuuden suunnitelmien tai toiveiden määrittelyn jälkeen on lomakkeeseen merkittävä myös tuentarve, toteuttamistavat sekä keinot, joilla tavoitteet saavutetaan.

Viimeisenä lomakkeistossa on kohta sosiaalihuoltolain mukaiselle asiakkaan tai hänen edustajansa suostumukselle. Suunnitelmaa ei voida tehdä, mikäli asiakas ei anna lupaa sen laatimiseen. Asiakkaalta on pyydettävä lupa myös moniammatillisen yhteistyön tekemistä varten. Palvelusuunnitelman korvaajaksi tarkoitettu lomakkeisto ei ole päätös annettavista palveluista vaan kartoitus henkilön toimintakyvystä ja palveluiden sekä tuen tarpeista.

Lomakkeiston tavoitteena on tukea asukasta toimimaan parhaalla mahdollisella tavalla lähiyhteisössä ja käyttämään lähiyhteisön palveluja. Elämänlaadun ulottuvuuksien määrittelyssä olemme käyttäneet Niemelän ja Brandtin tekemässä selvitystyössä (Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen) mainittuja kriteerejä: itsemääräämisoikeus, yksityisyys, turvallisuus, yksityisyys ja itsensä toteuttaminen, sosiaalinen liittyminen sekä osallistumismahdollisuudet. (Niemelä ja Brandt 2008, 151153.)

Tarkoituksena oli saada helposti käytettävä ja kätevästi täytettävä lomakkeisto, joka kartoittaa kattavasti ja selkeästi ihmisen elämää kaikkine vivahteineen. Tuotoksesta syntyi kymmenen A neljä arkkia sisältävä kokonaisuus. Kaikenkattavan lomakkeiston aikaan saaminen vaatisi lisäosion, jossa keskitytään enemmän selvittämään asukkaan elämään liittyviä toiveita.

11 POHDINTAA JA KEHITTÄMISHAASTEITA

Kehittämishankeemme onnistumisen kannalta oli ensiarvoisen tärkeää, että teemme sitä yhteistyössä asuntoloiden henkilöstön kanssa. Kun työntekijöitä kuunnellaan asiantuntijoina ja heidän mielipiteitään arvostetaan, lisääntyvät motivaatio ja oman työn arvostus, silloin myös kehittämistyö koetaan mielekkäänä ja tarpeellisena. Näin työntekijät sitoutuvat kehittämishankkeen vaatimiin asennemuutoksiin sekä muuttuviin työtapoihin. Ylhäältä päin määritelty kehittämistarve ei välttämättä tuota toivottua tulosta eikä jää elämään työtapana.

Tämän kehittämishankkeen tavoitteena oli vammaispalveluiden laadun kehittäminen Karstulan ja Äänekosken kunnissa luomalla työkaluja henkilöstölle kehitysvammaisen asukkaan turvallisen muuttotapahtuman ja sopeutumisen edesauttamiseksi. Työkaluksi tuotettiin OMIEN TOIVEIDEN TUPA -lomakkeisto, jonka avulla kootaan muuttajan elämään ja jokapäiväisiin toimintoihin vaikuttavat tekijät sekä palvelun- ja tukitoimien tarpeet. Lomakkeiston tarkoituksena on lisätä henkilökunnan tietoa muuttavasta asukkaasta niin, että henkilöstö pystyy suunnittelemaan ja tukemaan kehitysvammaisen henkilön arkea siten, että henkilön tarpeet sekä toiveet tulevat enenevässä määrin esille ja ovat palveluiden suunnittelun perusta. Lisäksi tavoitteena oli avata keskustelu työntekijöiden parissa oman työn arvostamisesta, työtavoista ja asenteista sekä henkilöstön roolin muutostarpeesta ja uudenlaisen toimintakulttuurin luomisesta palvelurakenteissa.

Onnistuimme saamaan hankkeen loppuun aikataulun mukaisesti, mutta etenemisprosessin sisällä jouduimme tekemään aikataulullisia muutoksia. Kirjasimme suunnitelmavaiheessa mahdolliseksi uhkatekijäksi koetäytön suorittamisessa sen, ettei todellisia muuttoa suunnittelemaamme aikataulun sisällä olisi ja näin myös kävi. Henkilöstö joutui siis täyttämään lomakkeita asuntolassa jo asuvista asukkaista, mutta se ei ollut haitallista, koska niitä lomakkeita voidaan käyttää asukkaiden palvelusuunnitelmina. Tämän vuoksi henkilöstölle suorittamamme palautekysely jäi aiottua myöhäisempään ajankohtaan ja toteutui osin reflektiivasti keskustellen henkilöstön kanssa. Se olikin kannaltamme antoisampaa palautetta.

Henkilöstön kanssa käydyissä keskusteluissa huomasimme, kuinka tärkeää olisi ollut ohjeistaa henkilöstöä paremmin ennen lomakkeiston koetäyttöä. Keskeiset käsitteet on avattava, jotta yhteinen tavoite ymmärretään samalla tavoin. Kehitysvammaisten asumispalveluiden laatutavoitteiden toteutuminen tarvitsee tulevaisuudessa ennen kaikkea henkilöstön asennemuutosta. Kehitysvammaisen asukkaan on muututtava nykyisessä palvelujärjestelmässä tekemisen kohteesta tekijäksi. Yksilökohtaisen arjensuunnittelun muokkaantuminen käytännön normaaliksi työtavaksi tulee vaatimaan paljon työtä, aikaa ja asennemuutosta, mutta toteutuessaan se noudattaa Euroopan neuvoston vammaispoliittisen julistuksen periaatetta siitä, että vammaiset henkilöt tulevat kuulluiksi asianosaisina, kun päätetään heidän elämäänsä vaikuttavista asioista.

Lomakkeiston lopussa oleva suunnitelma-osio on mielestämme tärkein työväline sekä asuntolan henkilöstölle että muuttavalle asukkaalle. Sen avulla voimme asettaa tavoitteet sekä ratkaista keinot ja toimintatavat, joiden avulla tavoitteet saavutetaan. Asukkaasta on tehtävä asuntonsa hallinnoija ja hänen mielipiteensä on saatava aidosti kuuluviin. Yhä edelleen meillä henkilökunnalla on omituinen ajatus, että me tiedämme lähes kaikissa asioissa, mikä on asukkaalle paras mahdollinen vaihtoehto. Asukkaan mielipiteen kunnioittaminen unohtuu liian helposti. Joskus voidaan tosin joutua tilanteeseen, jossa asiakkaan mielipide tai toive ei ole hänen oman etunsa mukainen, mutta niissä tilanteissa on jatkettava keskustelua ja pyrittävä yhteisesti hyväksyttävään ratkaisuun. Joskus joudutaan ottamaan positiivisia ja tietoisia riskejä, mutta jokaisen itsenäistyvän asukkaan on saatava kokeilla rajojaan ja mahdollisuuksiaan.

Asukas on nähtävä kokonaisuutena, yksilönä, jolla on samat tarpeet ja oikeudet kuin kenellä tahansa meistä. Esimerkiksi seksuaalisuus on jokaisen ihmisen sisäinen ominaisuus syntymästä hautaan saakka. Seksuaalisuus kuuluu ihmisenä olemiseen siinä missä fyysisuus, psyykkisyys ja sosiaalisuus. Nämä ominaisuudet muuttavat ehkä ilmenemistään ja tarkoitustaan elämäkokemuksen ja -tilanteiden mukaan, mutta eivät katoa mihinkään. Meidän on kehitysvammaisen henkilön lähityöntekijänä opittava tunnistamaan ja tukemaan kaikkia ihmisyyden osa-alueita.

OMIEN TOIVEIDEN TUPA -lomakkeiston käytön työvälineenä tulee näkyä asukkaan elämänlaadun ulottuvuuksien toteutumisena ja edistää asukkaan sopeutumista yhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi. Suunnitelma antaa asukkaalle mahdollisuuden osallistua

oman arkensa suunnitteluun sekä vaikuttaa saamaansa tukeen ja ohjaukseen sekä kantaa kykyjensä mukaan vastuuta omasta elämästään. Suunnitelmaa on tarkistettava kotiutumisen edistyessä ja siinä on huomioitava joustavasti tarvittavat tuen ja palvelujen muutokset. Lomakkeiston nimen mukaisesti oman tuvan on oltava asukkaan yksityinen, turvallinen ja omia toiveita vastaava asunto, josta on mahdollisuus halutessaan osallistua yhteisöön ja harrastuksiin.

Lähiverkosto on useimmiten tärkeä yhteistyökumppani sekä voimavara. Lähiverkostolta voidaan saada asukkaan tilanteesta tietoa, joka edistää muuttoa sekä sen jälkeistä sopeutumista. Läheisverkoston ja asukkaan välistä yhteydenpitoa pyritään tukemaan mahdollisimman paljon. Henkilökunnan on hallittava asiakaslähtöinen ja dialoginen työote, jotta onnistutaan yksilöllisessä arjensuunnittelussa. Dialoginen työote tarkoittaa vuoropuhelua, johon osallistuvat asukas, lähiverkosto sekä henkilökunta. Vuoropuhelussa kaikki osapuolet ovat samanarvoisia, jokainen kunnioittaa toisen mielipiteitä, elämäntapaa ja määräysvaltaa. Dialogisessa vuorovaikutuksessa kukaan ei ole tekemisen kohde, vaan kaikki osapuolet ovat tekijöitä ja toimijoita. Vuorovaikutuksessa täytyy korostaa vastavuoroisuutta, moniarvoisuutta ja moniäänisyyttä.

Kehittämishankkeemme antoi meille selvän viitteen siitä, että tärkeimmäksi kehittämiskohteeksi jatkossa nousee henkilöstön ja kehitysvammaisten asukkaiden keskinäisen vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin parantaminen. On pystyttävä löytämään keinoja, joiden avulla asukkaalle tarjotaan tietoa hänelle ymmärrettävällä tavalla. Vain siten voidaan vahvistaa kehitysvammaisen asukkaan kuulluksi ja nähdyksi tulemistä. Suunniteltaessa asukkaan palveluja ja päivittäistä elämää on otettava aidosti huomioon myös hänen persoonallisuutensa, ikänsä sekä elämänvaiheensa, ettei ”tasapäistetty” asukkaita meidän luomamme asumisyksikön tarjoamaan asuinympäristöön.

Toinen esille noussut jatkokehittämistä vaativa asia on asuntolaan muuttaneelle asukkaalle järjestettävän asumisvalmennuksen toteuttaminen. Sen perustana ovat myös asukkaan omat vahvuudet ja oma toimijuus. Olemme laatineet tähän tarkoitukseen alustavan työvälteen, joka jatkaa OMIEN TOIVEIDEN TUPA -sarjaa. Sitä kehitämme yhteistyössä henkilöstön kanssa.

Kaikkineen OMIEN TOIVEIDEN TUPA -lomakkeisto on toimiva, mutta sitä on kehitettävä edelleen. Tiedostamme, että emme ole kaikilta osin päässeet tavoitteeseen. Suunnitelmallista kehittämistyötä on tulevaisuudessa jatkettava työntekijöiden kanssa niin, että lomakkeisto nostaa vielä enemmän esille muuttajan toiveita ja ajatuksia sekä sisältää asukkaan verkostokartan. Lomakkeiston esittely uusille työntekijöille sisällytetään asuntolan perehdyttämisohjelmaan. Lomakkeiston kehittäminen vaatii yhteistyötä myös eri toimijoiden ja johdon kanssa yhteisen ajatuksen löytämiseksi palvelujen tuottamisesta.

Kehittämishankkeen etenemisprosessin aikana on omassa suhtautumisessamme, tavoitteissamme ja ammatillisessa kasvussamme tapahtunut muutos. Asumispalvelujen järjestäminen sai uuden lähestymistavan ja näkökulman. Olimme kyllä tienneet ja kuulleet asiakkaan yksilöllisen elämän suunnittelusta paljon, mutta lähempi tarkastelu asiaan sai vanhankin työntekijän huomaamaan asian tärkeyden. Tiedostamme, että kaikki lähtee yksilön ajatuksen muutoksesta. Siihen eivät auta kattavat ja hienot suunnitelmat asukkaan varalle, vaan suunnitelma on tehtävä myös työntekijälle ja ympäröivälle yhteisölle. Tällä hetkellä suomalaista kehitysvammaisten palvelujärjestelmää ohjaa toiminta-ajatus, jossa painotetaan toimintayksikköä. Palveluntuottajalla on tarjolla tietyt palvelut, joiden käyttäjiksi palveluja tarvitsevat ohjataan. Kehittämishankkeemme myötä meille vahvistui näkemys, että palveluiden tarjoajien on suunnattava tuottamansa palvelut mahdollisimman yksilöllisten tarpeiden mukaisiksi.

Asukkaalla on lakisääteinen oikeus palvelusuunnitelman laatimiselle, OMIEN TOIVEIDEN TUPA -lomakkeisto vastaa tuohon lain velvoitteeseen. Yksilöllisen arjen suunnittelussa on lähtökohtana oltava asukkaan ja lähiomaisten ilmaisemat tarpeet, toiveet ja ratkaisuehdotukset palveluiden ja tuen järjestämistavoista paikkakunnan nykyisten palveluiden ja resurssien sijasta. Tämä ei vielä nykyisessä palvelujärjestelmässä onnistu, mutta yksilöllisen arjensuunnittelun avulla voidaan kerätä tietoa kunnassa esiintyvistä palveluiden ja tukitoimien tarpeesta. Kertynyttä tietoa on hyödynnettävä taloudensuunnittelussa sekä kunnan tuottamia vammaispalveluja kehitettäessä. Suunnittelu ohjaa tuen ja palvelut oikeisiin kohtiin. Se mahdollistaa resurssien tasa-arvoisen kohdistamisen asiakkaiden kesken.

LÄHTEET:

- Ahola, Sanna ja Konttinen, Juha-Pekka 2009. Uudistuva vammaispalvelulaki. Oikeus henkilökohtaiseen apuun vahvistuu. INFO sarja nro 6. Assistentti.info Vaasa.
- Asumispalvelusäätiö ASPA. Vammaispoliittiset ohjelmat. Viitattu 20.9.2009. <http://www.aspa.fi/index.phtml?s=623>
- Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:18. Helsinki.
- Harjajärvi, Minna; Kairi, Tea; Kuusterä, Kirsti ja Miettinen Sonja 2009. Toimivatko kehitysvammaisten ja mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut? Näkemyksiä palvelujen käyttäjiltä ja niiden järjestäjiltä. Kehitysvammaliiton selvityksiä 3. Helsinki.
- Hintsala, Susanna; Seppälä, Heikki ja Teittinen, Antti 2007. Kehitysvammaisten asumispalveluiden suuntaviivoja. Teoksessa Markku Niemelä ja Krista Brandt (toim.) 2008. Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen. Pitkäaikaisesta laitosasumisesta kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:73. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kanaoja, Niiranen & Jokiranta 2008. Kunnallinen sosiaalipolitiikka. Osallisuutta ja yhteistä vastuuta. Jyväskylä.
- Kaski, Markus (toim); Manninen, Anja; Mölsä, Pekka & Pihko, Helena 2002. Kehitysvammaisuus. Helsinki: WSOY.
- Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519. Viitattu 8.6.2009. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812. Viitattu 8.6.2009. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>
- Niemelä, Markku & Brandt, Krista (toim.) 2008. Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen. Pitkäaikaisesta laitosasumisesta kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:73. Helsinki: Yliopistopaino.
- Oma ovi, oma tuki. Näkökulmia kehitysvammaisten ihmisten yksilölliseen elämään. i.a.

- Pelto-Huikko, Antti; Kaakinen, Juha ja Ohtonen, Jukka 2008. ”Saattaen muutettava”. Kehitysvammaisten laitoshoidon hajauttamisen seurantaraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2008:29. Helsinki:Yliopistopaino.
- Rajalahti Aarne 2009. Suunnittelija. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö. Tampere. Luento. 7.5.2009
- Repo, Irma & Repo, Jorma. i.a. Luova ja oppiva työyhteisö kehitysvammaisen ihmisen tukena. Teoksessa Katja Marjamäki (toim.). Aktiivinen toimija. Näkökulmia tukea tarvitsevan aikuisen elinikäiseen oppimiseen. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö.
- Seppälä, Heikki & Leskelä-Ranta, Anna-Elina 2007. Toimintakyky. Kehitysvammaliitto. Viitattu 8.6.2009. <http://verneri.net/yleis/tietopankki/mita-kehitysvammaisuus-on/toimintakyky.html>
- Seppälä, Heikki 1997. Vaikuttavat viestit. Opas kehitysvammaisten mielenterveyden ja käyttäytymisen arviointiin. Kehitysvammaisten mielenterveyspalvelut - projekti. Kehitysvammaliitto. Helsinki.
- Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710. Viitattu 8.6.2009.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 17.9.2009.
<http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/julkaisut/vampofin/osa2.htm>.
- Suomen perustuslaki. 11.6.1999/731 Viitattu 7.6.2009.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Suomen YK-liitto. United Nations Human Rights. Viitattu 7.6.2009.
<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin>
- The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities. Viitattu 7.6.2009. http://www.aaid.org/content_104.cfm
- Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:9. Helsinki.
- Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Yksilölliset palvelut, toimivat asunnot ja esteetön ympäristö. Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:4. Helsinki.

LIITE 1

PALAUTELOMAKE

YKSILÖLLINEN ARJENSUUNNITELU

1. Perustiedot

Onko perustieto-osio riittävän kattava kyllä _____ ei _____

Vinkkejä ja palautetta _____

2. Lääkitys

Onko lääkitys-osio selkeä turvallisen lääkehoidon edistymiseksi:
kyllä _____ ei _____

Vinkkejä ja palautetta _____

3. Lääkitys

Toimiiko lääkitys-osio jakotaulukkona turvallisen lääkehoidon edistymiseksi:
kyllä _____ ei _____

Vinkkejä ja palautetta _____

4. Päivittäistoiminnot

Käykö päivittäistoiminnon-osiosta ilmi yksilökeskeinen suunnittelu seuraavissa asioissa:

- keskitytäänkö asukkaan vahvuuksiin ja kykyihin
kyllä _____ ei _____
- pyrkiikö tukemaan ja hyödyntämään asukkaan vahvuuksia
kyllä _____ ei _____
- onko suunnittelun lähtökohtana asukas ja hänen tuen tarpeensa
kyllä _____ ei _____

- korostetaanko asukkaan omia arvioita tuen tarpeesta
kyllä _____ ei _____
- huomioidaanko lomakkeessa asukkaan lähipiiri ja verkosto
kyllä _____ ei _____
- tukeeko lomake asukasta toimimaan parhaalla mahdollisella tavalla lähiyhteisössä:
kyllä _____ ei _____
- tukeeko lomake asukasta käyttämään lähiyhteisön palveluja:
kyllä _____ ei _____
- pystyykö asukas lomakkeen avulla osallistumaan suunnitteluun ja päätöksen tekkoon
kyllä _____ ei _____
- huomioiko lomake asukkaan lähipiirin näkemykset tuen tarpeesta
kyllä _____ ei _____
- auttaako lomake löytämään yksilölliset tavoitteet asukkaalle:
kyllä _____ ei _____

Vinkkejä ja palautetta _____

5. Yleistä lomakkeen käytöstä, ulkoasusta yms.

- vastaavatko otsikot sen alla esitettyjä asioita: kyllä _____ ei _____
- antaako lomake kokonaiskuvan asukkaan elämän tilanteesta ja muuttoon vaikuttavista asioista: kyllä _____ ei _____
- onko lomake helppokäyttöinen: kyllä _____ ei _____

Vinkkejä ja palautetta _____

KIITOS VASTAUKSESTASI !!!!!

LIITE 2

YKSILÖLLINEN ARJENSUUNNITELMA

Läsnäolijat:

PERUSTIEDOT

NIMI:	Henkilötunnus:
YHTEYSTIEDOT:	
KOTIKUNTA:	ASUMISMUOTO:
DIAGNOOSIT / PITKÄAIKAISSAIRAUDET:	
ALLERGIAT:	
APUVÄLINEET:	

LÄHIOMAINEN

NIMI:
YHTEYSTIEDOT:

TUKIHENKILÖ

NIMI:
YHTEYSTIEDOT:

ELÄMÄNHISTORIA:

OMALÄÄKÄRI / HOITAVAT TAHOT:

SÄÄNNÖLLISET KONTROLLIT:

ASUKKAAN TÄMÄN HETKISET PALVELUT:

MUUTA HUOMIOITAVAA

PÄIVITTÄISTOIMINNOT

UNI, LEPO:

RUOKAILU:

LIKKUMINEN JA ULKOILU:

WC-TOIMINNOT:

HYGIENIA, PESEYTYMINEN:

VAATTEET, PUKEUTUMINEN:

TYÖ- JA PÄIVÄTOIMINTA:

VAPAA-AIKA: a) KOTONA

b) KODIN ULKOPUOLELLA

RAHAN KÄYTTÖ:

AJANHALLINTA:

MIELIALAT, PELOT, MIELTYMYKSET:

KOMMUNIKOINTI:

SOSIAALISUUS, VUOROVAIKUTUS JA PEROONALLISUUDEN PIIRTEET:

AISTITOIMINNAT:

SEKSUAALISUUS:

LUOTTAMUS- JA VASTUUTEHTÄVÄT:

TULEVAISUUDEN SUUNNITELMA JA TOIVEET SEKÄ KEINOT NIIDEN TOTEUTTAMISEKSI

A) TÄMÄN HETKEN TAVOITTEET:	
TERVEYDEN- HOITON LIITTY- VÄT ASIAT:	Aukkaan esittämät tavoitteet:
	Lähiverkoston huomiot:
ITSESTÄ HUOLEH- TIMINEN:	Aukkaan esittämät tavoitteet:
	Lähiverkoston huomiot:
ASUMINEN JA KO- DINHOITO:	Aukkaan esittämät tavoitteet:
	Lähiverkoston huomiot:
VAPAA-AIKA JA HARRASTEET:	Aukkaan esittämät tavoitteet:
	Lähiverkoston huomiot:
VUOROVAIKUTUS:	Aukkaan esittämät tavoitteet:
	Lähiverkoston huomiot:
TYÖ- JA PÄIVÄ- TOIMINTA:	Aukkaan esittämät tavoitteet:
	Lähiverkoston huomiot:

B) PITKÄN AIKAVÄLIN TAVOITE:
Aukkaan esittämät tavoitteet:
Lähiverkoston huomiot:
SEURAAVA ARVIOINTI:

Allekirjoitukset
ja lupa yhteistyöhön

Asiakas suostuu siihen että palvelusuunnitelmaa laatineet ja suunnitelman tiedoksi saavat tahot voivat tehdä keskinäistä yhteistyötä ja vaihtaa palvelusuunnitelman toteuttamisen sekä hoidon ja palveluiden järjestämisen kannalta oleellisia ja tarpeellisia tietoja.

Kyllä ____ Ei ____

Paikka ja aika _____ / _____
20__

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista
22.9.2000/812

Palvelusuunnitelmasta

Palvelusuunnitelma on asiakkaan ja/tai hänen edustajansa kanssa yhteistyössä arvioitu yhteenveto hänen elämänsä tämänhetkisestä tilanteesta ja mahdollisesta uusien palveluiden tarpeesta. Palvelusuunnitelman avulla voidaan toteuttaa yhteistyötä eri organisaatioiden ja toimijoiden välillä asumisesta, päivähoidosta, opetuksesta, kuntoutuksesta, terveyden- ja sairaanhoidosta, työllistämisestä sekä muiden tahojen välillä. Palvelusuunnitelmassa ei päätetä asiakkaalle annettavista palveluista. Tarvittaessa voidaan liittää esimerkiksi omaishoidon, päivähoidon, opetuksen tai työtoimintojen täsmällisemmät suunnitelmat tähän.